

РЕЦЕНЗИЯ

от Проф. дбн Георги Марков – Институт по биоразнообразие и екосистемни изследвания, Българска академия на науките, София

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

по: област на висше образование 4. Природни науки, математика и информатика,

професионално направление 4.3. Биологически науки

докторска програма Зоология

Автор: Димитър Василев Попов

Тема: Численост и разпространение на китоподобни (Cetacea) в българските териториални води на Черно море

Научен ръководител: доц. д-р Христо Димитров, ПУ, доц. д-р Марина Панайотова, ИО-БАН

1. Представяне на процедурата и общо описание на получените за рецензиране материали

Със заповед № 21-1554/21 07 2023 съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема “Численост и разпространение на китоподобни (Cetacea) в българските териториални води на Черно море” за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 4. Природни науки, математика и информатика, професионално направление 4. Природни науки, математика и информатика, докторска програма „Зоология“.

Автор на дисертационния труд е Димитър Василев Попов – докторант в редовна форма на обучение към катедра Зоология на БФ на ПУ с научен ръководител доц. д-р Христо Димитров, ПУ и доц. д-р Марина Панайотова, ИО-БАН.

Представеният от Димитър Василев Попов комплект материали е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;

- протокол от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- списък на забелязани цитирания;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;

Докторантът е приложил 6 публикации.

2. Кратки биографични данни за докторанта

В периода 2011-2013 Попов се обучава в ПУ Пловдив като натрупва знания в областите - обща екология, статистически методи в екологията, ГИС и придобива образователната степен „Магистър по екология“. Натрупаните в този етап на обучение знания позволяват на Попов успешно да се включи в работата на дружество Зелени Балкани, където се занимава с дейности, свързани с изследване и опазване на биологичното разнообразие.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Срещащите се в Черно мора три вида зъбати китоподобни - от семейство Делфини (Delphinidae): Черноморският обикновен делфин (*Delphinus delphis ponticus* Varabash, 1935) и Черноморският бутилконос делфин (афала) (*Tursiops truncatus ponticus* Varabash-Nikiforov, 1940), както и представителят на семейство Морски свине (Phocoenidae) Черноморската морска свиня (муткур) (*Phocoena phocoena relict* Abel, 1905), на база морфологични и генетични изследвания са възприети като ендемични подвидове (Committee on Taxonomy, 2022). Това предопределя високият им консервационен статус и необходимостта да се предприемат определени мерки за ефективното им опазване. Не съвсем ясните знания, до момента на изследването на тяхната численост в българските води на Черно море, също така предизвиква нуждата от проучване на числеността им. Пределно ясно е, че едва след нейното определение, то предлаганите мерки за съхранението на тези видове в българската акватория на Черно море биха били много по-ефикасни при оценката на различните заплахи за тяхното съществуване.

4. Познаване на проблема, който ще се разрешава в дисертационното задание

Доброто познаване от Попов, на проблематиката свързана с предвиденото за разработка дисертационно задание, подкрепено с нейната творческа оценка му е позволило да изгради за това какви действия би следвало да предприеме за да разреши успешно целта на своето ди-

сертационно задание. Той правилно я формулира като същевременно предвижда и подходящите задачи, чието изпълнение биха довели до нейното изпълнение.

5. Цел на настоящата дисертация:

Сезонно проучване на численост, плътност и разпространение на трите вида китоподобни (Cetacea): черноморски обикновен делфин (*Delphinus delphis ponticus* Barabash-Nikiforov, 1935), черноморски бутилконос делфин (*Tursiops truncatus ponticus* Barabash-Nikiforov, 1940) и черноморската морска свиня (*Phocoena phocoena relicta* Abel, 1905) в българските териториални и вътрешни води в Черно море за период от шест години (2017–2022 г). За постигането на тази твърде амбициозна задача Попов е предвидил да проведе изследвания използвайки подходяща методика позволяваща постигане на поставената генерална цел и получаване на адекватен отговор на задачите, решавани в дисертационния труд, които по своето съществуване се свеждат до:

- (i) целенасочени сезонни проучвания чрез дистанционен метод по линеен трансект за установяване на плътност, численост и разпространение на китоподобните в българските териториални води в Черно море;
- (ii) изследване на процесите на приулов в дънни хрилни мрежи при риболов на калкан;
- (iii) сбор на данни за двата вида делфини чрез метода фото-идентификация с цел установяване на резидентност и придържане към определени райони на групи делфини;
- (iv) установяване и анализ на сезонната динамика в присъствието на китоподобните в крайбрежните води чрез постоянно пасивно акустично проучване;
- (v) оценка на събраните данни с оглед установяване на сезонното и пространствено разпространение на китоподобните в българските териториални води в Черно море.

6. Методика на изследването

Приложената методика на изследване позволява получаване на адекватен отговор на задачите, решавани в дисертационния труд и на тази основа на поставената генерална цел. Коректно са описани използваните методи за анализ на плътност и разпространение на китоподобни в изследвания регион; метод за фото индикация на делфини; метод за оценка на приулова на китоподобни и неговото смекчаване; методи за пасивно акустично проучване.

Районът на изследването също е избран подходящо като неговата акватория обхваща море на Р България, включващо вътрешните морски води и 12-милната морска акватория с обща площ 6 358 km² срещу бреговата ивица на Черно море, от нос Сиврибурун на север до река Резовска на юг с което достатъчно добре се покрива региона на българските води пред територията на страната.

7. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е структуриран съгласно стандартните изисквания като в него са обособени необходимите раздели в които да се включи информацията позволяваща неговата реалистична оценка и преценка на научно-популярните и научни знания съдържащи се в него. Така неговата конструкция е изградена върху книжно тяло което съдържа 334 страници и включва: 105 таблици, 20 снимки, 205 фигури, 4 приложения и 205 литературни източника, от които 55 на кирилица и 155 на латиница.

За да подкрепи проведените изследвания и обоснове тяхната значимост за науката и практиката Попов е разгърнал своето дисертационно изследване в представяне на информация в която са включени: основните знания по тематиката на изследването, които доказват необходимостта от провеждането на предвидените изследвания, подробно описание на обектите на изследване и методите на тяхното проучване, използваните алгоритми за обработка на получаваните данни, специфични за всеки отделен метод на изследване и самите резултати от проучванията и тяхното тълкуване в контекста на изследването. Професионалният подход при представянето им в дисертационния труд дава основание да се приеме, че получените резултати са солидна основа, предопределяща достоверността на материала, върху който се градят приносите получени при това изследване.

В раздел **„Резултати и обсъждане“** са съсредоточени основните знания, получени по време на разработването на дисертационния труд, при което са проведени общо 12 проучвания с плавателен съд за периода 2017 – 2022 г. Резултатите от всяко проучване са анализирани отделно и са представени по видове. Така ясно се очертава числеността и разпространението на китоподобните пред българската територия в изследвания период. Избраният подход за тяхното получаване и интерпретации дава възможност да се приеме, че по своето естество дисертационния труд представлява едно научно издържано изследване.

8. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приносите и значимостта на разработката за науката и практиката ясно се открояват в раздела **„Изводи“** съчетано със информацията представена в раздела **„Препоръки“** и те са:

- Доказано е, че прилагането на дистанционния метод на линейния трансект от плавателен съд в българските териториални води на Черно море е подходящ за проучване на численост и разпространение на китоподобните.
- Оценена е числеността на трите вида китоподобни в българските териториални води и е установено че:

(i) Числеността на морската свиня показва сезонна динамика - най-висока през пролетта с тенденция към намаление през лятото, в резултат от изтегляне към офшорната зона и най-ниска през студените сезони - есен и зима;

(ii) Числеността на афалата в българските териториални води е най-ниска през пролетта с тенденция към увеличение през лятото и най-високи стойности през есента и зимата;

(iii) Числеността на обикновения делфин в българските териториални води, търпи големи флукутации през пролетта. Най-ниска е през лятото и най-висока през есента.

➤ Съществен принос от настоящето изследване е, че съществуващата екологична мрежа от ЗЗ от НАТУРА 2000 в българските териториални води покрива районите от значение за морската свиня и афалата, но извън нейният обхват остава район от значение за афалата, разположен южно от нос Калиакра. Този извод предопределя необходимостта от разширение на границите на ЗЗ Комплекс Калиакра BG0000573 с цел покриване на този район, което ще бъде адекватна реална мярка за подобряване опазването на този вид.

➤ Потвърдено е, че годишното ниво на приулов на морската свиня при риболов на калкан със закотвени дънни хрилни мрежи в български води съответства на заключенията на бассейново ниво за значително надхвърляне на даже и най-високите допустими нива на отнемане на индивиди от популацията.

Значимостта на приносите за науката и практиката освен от горните резултати се засилва и от получените знания при:

(i) Проучването на три модела акустични репелентни устройства показало, че само един (PAL) води до значимо намаление на нивата на приулов на морски свине в закотвени дънни хрилни мрежи за улов на калкан;

(ii) Изследването ареала на афалата чрез методът фото-идентификация разкрива неговият значителен размер;

(iii) Прилагането на пасивният акустичен мониторинг е изявило, че той е подходящ метод за набиране на информация, за ограничен район, но за дълъг период от време.

➤ Новост са и данните от дългосрочно проучване (над 5 години) на численост, плътност и разпространение на китоподобните, в определен район на Черно море в българската акватория.

Успоредно с тези научни приноси в дисертационното задание се съдържа и научно-приложни приноси които най-общо могат да се дефинират като:

(i) Оценка на годишното ниво на приулов на морска свиня при риболов на калкан в българските води на Черно море;

(ii) Създаване и поддържане на каталог на индивиди чрез фотоидентификация на делфини в българските води на Черно море;

(iii) Препоръка към компетентните органи – ИАРА и МОСВ – за прилагане на модела PAL като ефективен за намаляване нивото на приулов на морска свиня при риболов на калкан със закотвени дънни хрилни мрежи.

9. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Публикациите, които отразяват резултати на дисертацията са 5 статии. И петте са плод на авторов колектив, средно състоящ се от 6 човека. Те са преминали през авторитетна оценка от рецензенти специалисти в областта на дисертационното задание и са публикувани в списания с импакт фактор.

10. Лично участие на докторанта

Водещото лично участие на Попов при разработката на тези статии, е представено подобаващо чрез участието му като първи автор и то се подкрепя от факта, че всичките публикации са тясно свързани със съдържанието на дисертационното задание.

11. Автореферат

Съдържанието на автореферата отразява основните раздели на дисертационния труд. В него е представена, в синтезиран вид, цялостната информация получена при разработката на дисертационното задание.

12. Критични забележки и препоръки

Към проведеното изследване и комплект материали нямам съществени забележки. Във всяко изследване, винаги могат да се намерят изразени от автора позиции върху които различните учени да имат различна гледна точка и тълкуване. Но при представянето на такова мащабно изследване то дискусиите върху тях биха били изглеждали твърде незначителни.

13. Лични впечатления

Не притежавам лични впечатления от научната дейност на Попов, но за неговите организационни качества и любов към научните изследвания, се придобива ясни представа при прегледа на завършения вариант на дисертационното му задание. Без съмнение това е човек отдаден на научното търсене в областта на природо-защитната тематика.

14. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Засега това е пилотно изследване в българските води на Черно море, чиито научни, научно-приложни приноси и препоръки не подлежат на съмнение. Не буди съмнение и че цялостната структура на проведеното изследване има за цел да представи алгоритъм, който да осигурява данни за числеността, състоянието и развитието на запасите и местообитанията на китоподобните, и тяхното разпределение в българската акватория на Черно море, които могат да бъдат повлияни от променящите се условия в хранителната мрежа, както и от прякото въздействие, причинено от човешките дейности. Превръщането на този алгоритъм в постоянно действащ мониторинг би подпомогнал защитата на нормалното развитие на запасите от китоподобни в българската акватория.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Моето общо впечатление от качествата на дисертационния труд на Димитър Попов ми дава основание да заключа, че докторантът демонстрира възможност да извършва самостоятелна научна и научно-приложна дейност, да отчита и интерпретира по подходящ начин получените научно-приложни и научни данни и да извежда съответните изводи. Също така, той показва подчертан усет за превръщането на научните познания в конкретни научно-приложни препоръки.

Основавайки се на направения преглед на овладяване и приложение от Димитър Попов на методите на изследване, логическата обосновка на предлаганите в дисертационната разработка изводи и тяхната значимост приемам, че той е разработила дисертационен труд, отговарящ на условията за получаване на образователна и научна степен „доктор“.

Убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, отразено в рецензираните дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси и предлагам на почитаемото Научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ по научната специалност “Зоология“ (шифър 10602) на Димитър Попов в област на висше образование: Природни науки, математика и информатика, Професионално направление 4.3. Биологически науки, Докторска програма “Зоология“.

София, Септември, 2023 г

Рецензент:

/Проф. дбн Георги Марков/